

կան ծառայութիւնը մշտնջենաւոր պատերազմ մըն էր ի կենսն եւ ի մահ ընդդէմ սպանիական-ափրիկեան Վորսարաց, Հալիական բանակին դէմ ձեռք առնուած այսխիստ միջոցներն ահա սկիզբ եղան, սոյն բանակութեամբ՝ քանի մը մասանց բաժնուելով, երկու նոր — Քարսիսան եւ խաղդիս (Պոքեմենեան Պոնտոս եւ Փասիսի մէկ մասը) — զօրաբաժիններու ձեռքը արուելուն։ Քարսիսան մինչեւ նոյն տարին Հայկական թեմին մէջ վաշտն էր։ Անխառն թեմն բարձրացած այս զօրաբաժնի հրամանատարին պատուով ստորիմանք՝ առ ժամն Սահմանապահ կոմս էր լույ։ Հաղեւ հարիւր տարի ետքը ընդհ. հրամանատարութեան աստիճանին կը բարձրանայ։ Կապառովիչը նահանգին Հայկական բանակութեմէն անջատուելէն ետքը, Սեւ ծովու ծովագնացայ աւրեւելեան երկիրներն ալ Հայկականէն զատուելով ուրոյն թեմ մը մը կը վերածուին՝ խաղդիս անուամբ, որ նախնական ժամանակներէ հետեւ ազգագրական տեսակէտէ առեալ մեծ նշանակութիւն ունեցող եւ միանգամայն շատ հին ազգերու բնակարան եղող այս ծովագնացայ անունն էր։ Այս զօրաբաժնին եւս հրամանատարը հաւանականագոյնս առաջնոյն պէս՝ Սահմանապահ եղած պիտի ըլլայ։

(Գրուած է իւրեւն)

ՊՐԻՖ. Գ. ԳԵՂԵՍՏՐ

ԵԶՐԱԵԼԻԹԱՊԻՍԿԱՆ ԼԵՏԻՔԵԹԻՍ ԺԱՊԱՐԻՆՊԵՏՈՍԻԹԵՆՍ ՎԱՅՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՅՏՐԵՑՈՒՄ ԶՅԻՒՄ ԿՆՆՈՒՆԻ՝ — ԸՆՈՒՄ՝ ՊԵՏԱԿԱՆԻԹԵՆ ԻՐԿԱՆԻՔՆԵՐՆ ՈՒ ՊԵՏԱԿԱՆԻԹԻՒՆՆԵՐԸ։

(Ըրուած է իւրեւն)

Ինչպէս որ Եղիսաբեթուպոլսոյ եկեղեցական ու աշխարհային վարչութիւնն արժեցուց իր ազգեցութիւնը լատին եպիսկոպոսին առջեւ, առանկ ալ հայ կղերը միեւնոյն հեղինակութիւնը բանեցուց ազգային հասարակութեան վրայ։

Ինչպէս յայտնի է, Եղիսաբեթուպոլսոյ քաղաքային հայ եկեղեցւոյն վրայ պաշտպանութեան իրաւունք ունենալուն՝ ընդունեցաւ քանի մ'արտօնութիւն եւ իշխանութիւն այս եկեղեցւոյն վրայ։ Բայց ասով՝ նաեւ հայ կղերը, քաղաքային իշխանութեան ձեռքէն, իրեն համար շատ մը նպաստաւոր ու օգտակար բաներ փրցուց, որոնք, քաղաքային պաշտպանութեան իրաւաց բնական հետեւութիւններն, այսինքն՝ պարտականութիւններն էին։

Եղիսաբեթուպոլսոյ քաղաքային վարչութիւնն իր պաշտպանութեան իրաւունքը (patronatus) ընդունեցաւ, եկեղեցի շինելու, զանիկայ պահպանելու եւ եկեղեցականաց հասոյթը հոգալու տնտեսութիւն՝ առաքելական իշխանապետներէն։ Ինչպէս որ յայտնապէս կը տեսնուի կայ-

սերաց՝ արտօնութեանց թղթերուն եւ ուրիշ պատճեններուն մէջէն։

Չնահանգելով ան պարտականութիւնը, որ քաղքին հայ եկեղեցւոյն եւ իր պաշտօնաներուն նկատմամբ կարողոյ Զ. ի եւ Մարիամ Թեմիայի արտօնութեանց կոնգրակներուն Ս. կէտին մէջ — ասոր վրայը — կը պարունակուին¹ — պաշտպանութեան պարտականութեանց բացարժեշտ իմըն յայտնապէս կը գտնենք Յովսէփ Բ. եւ Փերգիմանդոս Ե. կայսեր տուածութեանց թղթերուն մէջ։

Յովսէփ Բ. 1786 ղեկտ. 26ին տուած պատճենին է. կէտին մէջ, այսպէս կ'ըսէ ի մէջ այլոց. «Կու տանք այս քաղքին պաշտպանութեան իրաւունքն, որուն հետեւութեամբ, ուրիշ քաղաքաց սովորութեանը համեմատ կարենայ իրեն քահանայ ընտրել։ Բայց այն բացորոշ պարտականութեամբ, որ քաղքը՝ այս քահանային եւ անոր օգնականներուն պարտական է պարտ ու պատշաճ հոգատարութիւնն ընելու. ինչպէս որ աս բանն ուրիշ առանձնաշնորհութեանց ձեռք ալ սրբացուած է»²։

Նման օրինակ կարգադրութիւն կը գտնենք Փերգիմանդոս Ե. ի, 1837. աւգոստ. 15ին տուած յայտարարութեան է. կէտին մէջ։ «Կու տանք այս քաղքին, ընդունուած օրինաց իմաստին համեմատ պաշտպանութեան իրաւունք առ այն, որ իւր ժողովրդապետն, ինք կարենայ ընտրել։ Բայց այն բացորոշ յայտարարութեամբ, որ այս ժողովրդապետին եւ իր օգնականներուն պարտական է իմաստն իմալ հոգ տանելու պարտական ըլլալ»³։

Եղիսաբեթուպոլսոյ հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյն եւ իր քահանաներուն եկամուտն ու հասոյթը հոգալու հետքը կը տեսնենք արգէն նախորդ դարուն սկիզբներն (1725 յուլ. 29) — այն միջոցին, երբ Անդրօֆի՝ Գրաւսիլուանիոյ եպիսկոպոսը, քաղքին հին եկեղեցին օծեց։ Ասիկա եւ երկրորդ հայ եկեղեցին, եւ հասարակութեան ստացուածքով կանգնուած Սիկիսմուդոս Գորիթ կոմսին, Գրաւսիլուանիոյ այն տանի կառավարին ներկայութեամբն օծուելով՝ հասարակութեան պաշտպանութեան իրաւունքը ձանջուեցաւ։

Պարլամէնի կոմս եպիսկոպոսն 1781 Նոյեմ. 1ին ըրած այցարարութեան պատճենին մէջ կը

¹ Զեւ Հատ. Ա. 75 եւ 207։

² Զեւ Յովսէփ կայսեր Եղիսաբեթուպոլսոյ քաղքին տուած արտօնութեան կոնգրակին է. կէտը, Հատ. Բ. 332։

³ Համեմատ 258 էջին հետ։

յայտնե թէ. ‘Աս (Եղիսարեթուպոլսոյ) եկեղեցւոյն վրայի պաշտպանութեան իրաւունքն — որուն համեմատ՝ քաղաքը թիկնածութեան (condidation) իրաւունք ունի — անմուաց յիշատակաց արժանի Մարիամ Թերեզիայի գթութեան ընդունած է:’

Յովսէփ Մարգոնֆի եպիսկոպոսին՝ 1806 զեկտ. 1ին Եղիսարեթուպոլսոյ ըրած այցարարութեան առթիւ, արձանագրութեան մէջ առնուած կը գտնենք յաջորդ խօսքերը. ‘Նկատմամբ եկեղեցւոյն եւ իւր պաշտօնեաններուն եւ կամարին պաշտպանութեան իրաւունքին վրայ հիմնուած ըլլալով ասոնք՝ քաղաքային արկղէն վճարուելու են:’

Եղիսարեթուպոլսոյ պաշտպանութեան պարտականութեանց կատարման սգալից էշերը կը գնէ առջեւիս, Ռուսնայի եպիսկոպոսին ժամանակն, 1818ին եղած, եպիսկոպոսական այցարարութեան արձանագրութիւնը: Ասոր մէջ հայրական կերպով մը կը գգուշացնէ եպիսկոպոսն զքաղաքային հասարակութիւնն, որ պաշտպանութեան պարտականութիւնները կատարելու մէջ անհոգութիւն ընելու հրաման չկայ:’

“Եկեղեցական կարգադրութիւնները, կ’ըսէ եպիսկոպոսը, մեր երկրին օրէնքներն ու թագաւորական ամենագլխած հրամաններն այս կերպով անարգել ու ոտքի տակ առնուլ, հայ ազգին աստուածապաշտութեան — գովութեան ու պարծանաց պատիւի ամօթ բերեն — ուրիշ կողմանէ այսպիսի կարգաւորեալ կերպով յօրինաւորուած քաղքէ մը չէիք սպասեր — քաղքէ մը, որուն պաշտպանութեան իրաւունքն՝ երջանիկ յիշատակաց արժանի Մարիամ Թերեզիա պարգեւած է — ու որն որ լաւ ճանչնալու է այն սկիզբը, թէ պաշտպանին կը վերաբերին տուչութիւն, շինել ու հիմնել:”

Այնչափ աւելի ուրախացուցիչ է, ‘Նիկողայոս Գովազ եպիսկոպոսին 1831ին, սեպտ. 1ին ըրած այցարարութեան պատճէկին այն դիտողութիւնը՝ թէ Եկեղեցւոյն արտաքին տանիքին՝ պաշտպան հասարակութիւնը լաւ հոգ կը տանի: Պաշտպանութեան իրաւունքին գործադրութիւնը ժողովրդապետ ընտրելուն մէջ կայացած է, զոր՝ եպիսկոպոսական իշխանութեան առաջարկած երեք անձինքներէն մէկն եպիսկոպոսը կ’ամրացնէ: Աս իրաւունքին հետ կցած պարտականութիւնները պաշտպանը՝ հաստատարութեամբ

կը կատարէ, այնու, որ եկեղեցւոյն շէնքը աղէկ վիճակի մէջ կը պահէ: Բայց ժողովրդապետութեան շէնքին հոգատարութեանը նկատմամբ, չենք կրնար այս բանն ըսել. որ ըստ բաւականի գոհացուցիչ վիճակի մէջ չէ:’

Եղիսարեթուպոլսոյ ազգային եկեղեցւոյն անշարժ եկամտիցը (fixum) նկատմամբ, Դրանսիոյ տանիք լատին եպիսկոպոսական այցարարութեան պատճէկն 1806ին, յաջորդ կերպով կարգադրութիւն կ’ընէ. “Եկեղեցւոյն եւ իր պաշտօնատէրներուն եկամտին նկատմամբ, որովհետեւ ասոնք արդէն որոշուած բաներ են պաշտպանութեան իրաւացի հետեւութեամբ — քաղաքային արկղէն վճարուելու են: Աս արկղին վրայի բարձրագոյն հսկողութիւնը՝ արքունական վերին կառավարութեան ձեռքն է: Աս հիման վրայ յենլով — կառավարութեան՝ քաղաքային խորհրդին եւ հասարակութեան ղեկան կարգադրութեան հետեւութեամբը յաջորդներն որոշեցինք:’

Ա. Ան եկեղեցական ստացուածքն, որ ասոնք մը Նաւատացելոց եւ եղբայրութեանց կամաւոր տուչութիւնէն աստուածային պաշտամանց ներքին հարկաւորութեանցը համար տրուեցաւ, քաղաքը՝ նոր եկեղեցւոյն շինութեանը գործածեց, ուր որ շինութիւնը՝ պաշտպանութեան իրաւացի հետեւութեամբը՝ միայն իր յատուկ ստացուածքովն ու ստրկովը պէտք էր շինուիլ: — Բայց որովհետեւ այս կերպով՝ եկեղեցական ստացուածքն, որ ամենօրեայ աստուածային պաշտաման ներքին կարօտութեանցը համար որոշուած էր, եկեղեցւոյ շինութեանը գործածուեցաւ, անոր համար քաղաքն իրեն վրայ պարտաւորութիւն առաւ, որ վերոյիշեալ ներքին կարօտութիւններու վրայցը հոգ կը տանի: Աս բանն մինչեւ հիմակ ըստ օրինի եւ ըստ խղճի գործադրուեցաւ ալ: — Բայց որովհետեւ վերջին տանիները ոմանք ասոնք նկատմամբ զժողովրդութիւնին հանեցին, ուստի որպէս զի եկեղեցւոյն ներքին եւ ամենօրեայ կարօտութիւնները տեւողապէս ապահովցուին, պարտական է քաղաքային հասարակութեան արկղը՝ ան 6000 ռենական ֆիորինին համար, տարուէ տարի 100 աւստրիական, կամ 300 ռենական ֆիորին վճարելու, իրրեւ 5% շահ առ հարկը:’

Բ. Պարտաւորեալ է հասարակութիւնը՝ իր պաշտպանութեան իրաւունքին հետեւութեամբը՝ թէ հին ու թէ նոր եկեղեցւոյն ինչպէս նաեւ ժողովրդապետական բնակարանին եւ

գլխորդին հոգ տանելու. եւ հիմակ՝ սպանական ապականութիւնները, թոպէ մը յառաջ ընելի նորոգութիւններովը տեղ բերելու:

Գ. Բահանայական եւ ուրիշ եկեղեցւոյ ու գլխորդի վերաբերեալ անձինքներու տրուելի գումարն, որ ուրիշ կողմանէ արդէն հոն տեղի եկեղեցւոյ եւ քաղաքաշէտութեան մէջ դաշնագրութեամբ կարգադրուած, հաստատուած ու եպիսկոպոսական իշխանութեամբ վաւերացուած է, ամէն ռոճկաւորի անգործագրին վրայ, մասն մասն վճարուելու է, քաղաքային արկղէն: Աս բոլոր գումարն ու 300 ֆիորինն, որ քաղաքային արկղէն մասնաւորուած ու որոշուած է, ներքին աստուածային պաշտաման համար, իրրեւ հաստատուն եկամուտ (fixum) գրի առցուի:

Ուրիշ 1831ի, եպիսկոպոսական այցարարութեան պատճէն մը՝ եկեղեցւոյ հաստատուն եկամտին վրայ յարկ կերպով որոշում կ'ընէ: «Քաղաքային հասարակութիւնը՝ 6000 ֆիորին եկեղեցական ստացուածքը՝ զոր աստուածային ներքին պաշտաման կարօտութիւնները լեցնելու համար, ատեն մը հաւատացելոց եւ եղբայրութեանց կամաւոր տուչութենէն ժողովուեցաւ. — երբ որ նոր եկեղեցին շինուեցաւ — եկեղեցւոյ կանգնմանը գործածեց, եկեղեցւոյ այս ստացուածքը գործածելով՝ ինք զինք պարտաւորեց, որ քաղաքային հասարակաց արկղէն տեղը պիտի բերէ, այն եկեղեցւոյ ներքին կարօտութիւնները: Այս՝ տարեկան եկամտին գումարը — բարձրագոյն իշխանութեան ձեռք, առաջինայ տարւոյն մէջ 375 ֆիորինի բարձրացաւ, զոր քաղաքային արկղը՝ տարուէ տարի ճշդիւ կը վճարէ աստուածային պաշտաման ներքին կարօտութեանց համար:»

Նմանօրինակ յայտարարութիւններ կը գտնենք, թէ՛ եկեղեցական ու թէ՛ քաղաքային խորհրդին որոշմանցը մէջ:

Եկեղեցական ժողովքի մ'արձանագրութիւնը, 1809ին, յիշատակութիւն կ'ընէ 6000 ֆիորինին վրայ. որ դրամագլխին շահ 300 ֆիորին կ'ընէ: — Յիշաւ եկեղեցւոյ հասարակութիւնն՝ եպիսկոպոսական այցարութեան առթիւ, որոշեց, որ որովհետեւ վաղեմի ընկերութեանց դրամագլխի՝ հասարակութիւնը եկեղեցւոյ շինութեանը գործածեց — տարուէ տարի վճարուելի 300 ֆիորինն իրրեւ եկեղեցւոյ պաշտատականը պէտք է որ նկատուի: Յնչու որ ամէն ասանկ բարեպաշտ ընկերութեան նպատակն է Աստուծոյ տան մեծագոյն պայծառութիւնը:

Աս վերը յիշուած պատճառներուն համար, 1860ին յունուար 7ին՝ քաղաքային ժողովն, այն հրամանը կու տայ քաղքին հասարակութեան արկղականին, որ հայածէս եկեղեցւոյն հաստատուն եկամտին հաշուին, անցնէ կէս տարին կէս տարի 157 ֆիորին եւ 50 քանակաւ:

Իսկ քահանայից անձնական եկամտին վրայ հետեւեալ տեղեկութիւնները կ'ընենք տալ: Ինչպէս գիտենք՝ քահանայք ի սկզբան ժողովրդեան կամաւոր տուրքէն կ'ապրէին: Ուրարի համեմատական եկամտին բաժանմանը վրայ իր գտնենք կարգադրութիւններ՝ նախ 1729 յոյ. 13ին, երբ Ստեփ. Ռոշքա Ստանիսլաւի առաքելական ընդհանուր տեղապահն այցարարութիւն ըրաւ Եղիսաբեթուպոլիս քաղաքը: Դարձեալ՝ այն առթիւ որ 1740ին, Գոշդալ, եպիսկոպոսական տեղապահն Եղիսաբեթուպոլիս ղեկուեցաւ:¹

Քաղքին ժողովրդապետը՝ 1759ին, դատարարին հետ հաւասար վճարմանը, այսինքն 300 ռենկին (որ 100 ֆիորինի կամ 200 ֆրանկի հաւասար) ֆիորին ունէր: Քահանային վճարքին նկատմամբ հաստատուն կարգադրութիւնը՝ թագաւորական (1787 մարտ 27ին) հրամանին հետեւութեամբ միայն 1795 մարտ 3ին որոշուեցաւ վերջականպէս երբ քաղքին հասարակութեան ու Պաղլայի եպիսկոպոսին մէջ զաշնագրութիւն մը դրուեցաւ: որուն խօսքերն են յարգոյնքը. «Որպէս զի չըլլայ թէ ժամանակաւ ի վնաս կ'ըլլին, անոր եկամուտը կրճատուի, հապա ընդ հակառակն միշտ ապահովցուի, Դրանսիոյ անկոյն եպիսկոպոսը՝ քաղաքային ընդհանուր ժողովին այն՝ 1794 սեպտ. 1ին, միաձայն փափաքով՝ յայտնած որոշումը կը հաստատէ, թէ 850 ֆիորինն, որ արդէն անկից յառաջ եղած տարիներուն մէջ ալ, հայ ժողովրդապետին եւ իր օգնական քահանաներուն տրուած էր — ասկից զատ վարձարարութեան տիտղոսով՝ 120 ֆիորին — հասարակաց արկղէն անպատճառ հատուցուի:»

Վերին կառավարութեան մէջ հրամանագիրը 1830 աւգ. 2ին կը կարգադրէ, որ ժողովրդապետին վճարքը 333 ֆիորին եւ 20 քրայսցեր ըլլայ: Եւ կը հրամայէ, որ քաղաքային վարչութիւնը՝ 1826 մայ. 1էն, պարտական է

¹ Համեմատէ Բ. Հատ. էջ 41—44 էջին հետ, ուր որ կարգադրութիւն կ'ըլլուի, թէ որ եկեղեցական գործառնութեան համար ու իւրաքանչիւր քաղաքացիին իր կարողութեանը համեմատ — ինչպիսի տուրք պիտի առնուի:

այս գումարը վճարելու: — Դստերը դարուն կեսերը (դեպ ի 1850) լաւացուց քաղաքը ժողովրդագրական վճարքն, երբ որ զանկա 630 ֆիորինի բարձրացուց: Աս գումարը՝ 1863 Տոկոս, 27ին, եղաւ 700 ֆիորինի:

Թեպէտ կառավարական հրամանները՝ քահանայից՝ եկեղեցական երկրի եկամուտն, արդէն 1781ին կը պահանջէին. բայց եւ այնպէս հայ ժողովրդագրական ասանկ երկրի եկամուտ՝ քաղքէն երբեք չընդունեցաւ: Ինչ որ հիմակ ունի, զանկա Յովհ. Գապտեպովեան ժողովրդագրական 1847ին, Միխիթարեան հայրերէն գնած է, 1400 ֆիորինով:

Հոգաբարձուներն ի սկզբան միայն ուրարի եւ ուրիշ եկեղեցական գործաւնութեանց եկամուտներէն կ'ապրէին: Բայց արդէն 1825 յուլ. 20 ին կառավարութեան մէկ կարգադրութեամբ՝ երեք Հոգաբարձուին վճարքն եղաւ 375 ֆիորին: Ասոր վրայ աւելցուեցաւ 100 ֆիորին մին ալ՝ իրբու սղութեան աւելցուկ, որով իրենց վճարքն եղաւ 475 ֆիորին:

1848ի եւ 49ին յեղափոխական տարիներն, զքաղաքը Դիվիապէս այն աստիճանի փճացուցին ու աղքատացուցին, որ քահանայից վճարք չկրցաւ տալ: Անոր համար եպիսկոպոսական հրաման մը 1850 մայ. 22ին, կը կարգարկէ, որ քաղաքային հասարակութիւնն զազգային քահանաներն իր յատուկ ստացուածքովը գոհ ընէ: Եթէ քաղաքային հասարակաց եկամուտն ասոր բաւական չէ, կ'ըսէ, այն ատեն, իւրաքանչիւր անձի վրայ տուրք դնէ եւ այս ծամով ժողովելի գումարէն պահպանէ զքահանաները: Ասից զատ եղիսարեթուպոլսոյ քաղաքային խորհրդին վրայ առանձինն կերպով պարտականութիւն կը դրուի, որ հայ քահանայից օրինաւոր պահանջքին միտ դնելով, եթէ հասարակաց արկղը զանոնք գոհ ընելու ի վիճակի չէ, արուած հրահանգին համեմատ՝ գրուելի արող ծամովն անոնք գոհացուին «Որովհետեւ — կ'աւելցուի հրամանագրին մէջ — հոգաբարձուները, չէ թէ ես գրի քաղքին կունակը, հապա քաղքն, իրբու պաշտպան խնդրեց զանոնք ինծմէ: Ուստի քաղաքը պարտական է հիմայ իրենց եկամտին հոգ տանելու»:

(Ըրբուս-իւլի)

ՅՈՂԷ. ՄԵԾԻ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Հ. ԲՈՐԹԱՂԵՄԵՆՈՎ Կ. ՄՈՒՐԱՅԻՆ

ԱՆՅՈՆԱՆ ՄԻՐԱՆ

Կոստալաշուիթնի դարձած:

Ա.

Հնդիկ մանուկ մը՝ անունով Աւշեյ, որ «Արեւիկ» կը թարգմանուի, Քրիստոսի 1794թ. աւանդին ծնած է Հնդկաստանի Տըւան գաւառին Իրիլիա: Բնթէ աւանին մէջ կուսապաշտ ծնողքէ, մոր անունը Գասի եւ հորը Դսթաւ, որ զիւղապետ էր եւ երբեմն անուանի զորավար: Արեւմտեան զարգանալով՝ իւր ծնողքը կարգեցին զինքը կովարածութեան, որ բարեպաշտ հեթանոսաց մէջ նուիրական գործ կը համարուէր: Աղջկայ ընտելեամբ հետաքրքիր ըլլալով՝ յաճախիկ հարցումներ կ'ընէր, օրինակի համար թէ անկեղծ ուսկից կ'իջնայ, արեւն եւ երկինքը ինչպէս այսքան բարձր եւ թէ կոյ հոն մը, մարդիկ ուսկից սկիզբ առին, ինչպէս եւ Յրէ կը ծնանի մարդը: Աստիճմ անցնէ հարցունելով տեղեկացած էր՝ թէ ժամանակաց սկիզբը երկու մարդ կային, արու եւ էգ, եւ անոնցմէ բազմացան մարդիկ: Երկինքն առաջ մարդուն գլուխը գպելու չափ ցած էր, բայց ետքը բարձրացաւ. վրան զի որ մը, կ'ըսէն, պատու կ'ին մը տան գաւիթը ծռուած աւելլու ատեն՝ երբ շտապ կայնեցաւ, գլուխն երկինքի դարկաւ, որուն համար բարկանալով՝ աւելով երկինքի դարկաւ շտապով՝ «ՀՀ որչափ ցած ես», ասոր վրայ երկինքը կը նեղանայ եւ խոփուողով՝ կը սկսի բարձրանալ, զոր եղանակը մը կը տեսնէ եւ պոռկով ընդ երկուր կը ձայնէ ՀՀ, ՀՀ, ՀՀ. այսինքն՝ կեցիք. վերջապէս լսելով երկինքը՝ եղանակին սիրոյն համար հազիւ կը կենայ այսքան բարձրութեան, ապա թէ ոչ բնաւ պիտի չերեւար այժմ: Աստիճմ զատ, կ'ըսէր Աղջկայ, թէ տեսնէի հորմեւ եւ ուրիշներէն որ կուռքերուն տալէն կերակուր կը դնէին եւ ուրիշ մը կ'ուտէր զայն երջանիկ համարելով ինքզինքը այդ շնորհաց արժանանալուն, ինչ որ չէր կրնար ընել նուիրողը, վրան զի նուրէր յետո կոչած կը համարուէր. ժայտ օրէն էր ուրիշին թղլլ տալ եւ հրամայել իւր ընտանեաց եւ որդւոց որ իրենց ալ նուիրատու ըլլան բացօգնալ կուռք: Վրան զի հեթանոսաց մէջ տոկոսութիւն եղած է անկէ տեղ երեւելի կուռքերէն զատ՝ զորամէն որ կը ծաննայ, առանձինն կուռքեր ալ կանգնել, որ շատ դիւրին է, ոգորիկ գործ մը կ'առնեն, թիչ մըն ալ իրենց ձեռի կը դնեն եւ երեսի կողմը կարմիր ներկելով եւ իրենց քմաց համեմատ անուն մը դնելով՝ պատշաճ տեղ մը կը կանգնեն, որ անցորդ մը կը տեսնէ, կ'երկրպագէ, անոր շնորհը կը հայցէ եւ ընծաներ կը ձգէ անոր, անտեղիւնի բուրբոյն անոր անունն եւ զայն կանգնողին: Ասոր պէս Աղջկայի հայրն ալ արտերը վարադներէն պահպանելու նպատակաւ՝ իւր

1 Հեղինակը, ինչպէս յայտնի կը տեսնուի պատմութեան ընթացքին մէջ, Նոյն ինքն Հ. Բարթոլոմէոս Վ. Մուրապանին ըսելով՝ զորարար խմբագրած է անոր կէտերը, զոր ասորպէս ըստ իրենց տեղաբնակի թարգմանեց: